

Hirviöt lähikuvassa

Peter Longerich: Heinrich Himmler. Biographie. München: Siedler, 2008. 1035 s.

Günther Deschner: Reinhard Heydrich. Biographie eines Reichsprotectors. Wien: Universitas, 2008. 440 s.

Johannes Sächsler: Der Tod ist ein Meister aus Wien. Leben und Taten des Amon Leopold Göth. Wien: Styria, 2008. 400 s.

Alexandra Senfft: Schweigen tut weh. Eine deutsche Familiengeschichte. Berlin: List, 2008. 351 s.

■ Toiseksi viimeisenä elinpäivänään Adolf Hitler julisti Heinrich Himmlerin maanpetturiksi ja peruutti kaikki tälle antamansa nimitykset. Himmler oli haalinut niin suuren määrän tehtäviä, että valtakuntansa menettäneen Führerin jäljellä oleva elinaika tuskin olisi riittänyt niiden tyhjentävään luettelemiseen. Himmler ei johtanut vain SS:ää ja sille alistettuja lukuisia organisaatioita. Hän oli lisäksi Saksan sisäministeri sekä Wehrmachtin täydennysjoukkojen (Ersatzheer) päällikkö. Talvella 1945 hän oli sitä paitsi hetken aikaa kommentanut Veikselin armeijaryhmää.

Peter Longerich, joka toimii Lontoon yliopistossa Saksan uusimman historian professorina ja holokaustitutkimuskeskuksen johtajana, on julkaissut ensimmäisen perusteellisen elämäkerran Heinrich Himm-

leristä. Longerich ei pyri kuvaamaan tarkoin Himmlerin laajan verkoston jokaista silmukkaa ja rihmaa. Kirjoittaja saattaa tuottaa pettymyksen suomalaisille lukijoilleen, sillä hän ei pysähdy setvimään Himmlerin Suomen-vierailun yksityiskohtia eikä puntaroi-maan Felix Kerstenin arvoitusta. Vaikka Longerich keskittyy viisaasti kuvaamaan ja arvioimaan SS-johtajan henkilökohtaisia päätöksiä ja tekoja, tekstisivuja kertyy 770.

Himmler omaksui lähinnä lukemansa kirjallisuuden perusteella nuorukaisena maailmankatsomuksen, jonka mukaan ihmiskunnan historia, nykyisyys ja tulevaisuus olivat eriarvoisten rotujen eloonjäämiskamppailua. Ihmisen parhaita ominaisuuksia ruumistavan pohjoisen rodun täytyi luopua kristinuskon saarnaimista harhakuvitelmista ja raivata armotta tieltään alemmat rodut, etenkin haittajärsijöiden tapaan lisääntyvä aasialainen rotu. Keskiseen Eurooppaan piti palauttaa kaksi vuosituhatta aiemmin vallinnut maataloutta harjoittavien germaaniheimojen yhteisö. Aasiasta uhkaavan vaaran torjumiseksi Itä-Eurooppa tuli valloittaa ja luovuttaa hyvärotuisille uudisraivaajille, jotka tarvittaessa vaihtoivat auran miekkaan.

Schutzstaffel eli SS kasvoi Himmlerin johtamana kansallissosialistisen puolueen pienestä ja aseettomasta turvallisuusosastosta valtavaksi organisaatioksi, joka kykeni kansanmurhiin ja laajoihin sotatoimiin. Himmler itse näki järjestyksensä pohjoisen rodun valioyksilöistä koostuvaksi heimoksi (Sippe), josta oli tuleva

suurgermaanisesta valtakunnan selkäranka. Siksi hän katsoi tarpeelliseksi valvoa SS-miesten koko elämää aviopuolison valintaa myöten. Himmler pyrki järjestämään SS:ään otetuille nuorille miehille mahdollisuuksia tutustua kelpollisiin vaimoehdokkaisiin, koska hän pelkäsi pelkässä miesseurassa pysyttelemisen altistavan turmiolliselle homoseksuaalisuudelle.

Tekojensa perusteella Himmler voidaan todeta fanaatikoksi. Dogmaatikko hän ei kuitenkaan ollut, korostaa Longerich. Himmlerin eteneminen kolmannen valtakunnan kakkosmieheksi nimenomaan perustui siihen, että hän osasi joustavasti mukauttaa ideologiansa kulloisiinkin valtapoliittisiin suhdanteisiin. Himmlerin nousu ylimpään natsijohtoon alkoi kesäkuussa 1934 pitkien puukkojen yönä, vaikka hän oli luonut uransa kansallissosialistisessa liikkeessä tuolloin likvidoitujen Ernst Röhmien ja Gregor Strasserin suojattina. Voittoisa sota Puolaa vastaan pelasti Himmlerin välillä hiipuneen uran, koska hän saattoi ryhtyä valloitetuilla alueilla ajamaan kansanmurhaa edellyttävää asutuspolitiikkaansa. Ukrainan ja Venäjän valloittamisen Himmler oli uskonut onnistuvan vasta seuraavalle sukupolvelle, mutta suuri tavoite näytti toteutuvan jo vuonna 1942. Alempiroituinen väestö, ennen muuta juutalaiset, haluttiin ripeästi tuhota uudisasukkaiden tieltä. Siihen tarvittiin ”SS:n valtakunnanjohtajan ja Saksan poliisin päällikön” luomia ja komentamia koneistoja. Saksan sotaonnan kääntyminen huonoksi vain

lisäsi Himmlerin mahdollisuuksia kasvattaa valtaansa, koska hänen vastuulleen vanhastaan kuulunut valtakunnan sisäisen turvallisuuden varmistaminen tuli entistä tähdellisemmäksi. Hallitus panssaroiti selkänsä puukoniskujen varalta.

Longerichin mukaan kaupankäynti, jota Himmler harjoitti juutalaisvangeillaan sodan viimeisinä kuukausina, oli yksi osoitus SS-johtajan joustavuudesta. Erä tuhottaviksi tuomittuja kannatti päästää turvaan Ruotsiin, jos siten oli toiveita saada länsiliittoutuneet sittenkin harkitsemaan erillisrauhaa. Kirjoittaja ei ota selkeää kantaa siihen, kuuluiko ansio tilaisuuden hyödyntämisestä neuvotteluyhteyden välittäneelle hieroja-lääkäri Felix Kerstenille vai pelastuskuljetukset järjestäneelle kreivi Bernadottelle.

Heinrich Himmleristä ei olisi pitänyt tulla kansanmurhaajaa, ei edes rotuoppeihin ja okkultismiin uskovaan haihatelijaa. Himmlerien vilhelmiinisen virkamiesperheen keskimäinen poika sai tiukan kasvatuksen, johon ei kuitenkaan näy liittyneen mitään erityistä julmuutta. Hän menestyi mainiosti koulussa ja agronomin (Diplom-Landwirt) tutkintoon päättäneissä opinnoissaan Münchenin teknillisessä korkeakoulussa. Longerich konsultoi lukuisia psykiatreja ja psykologeja, jotka eivät löytäneet SS-johtajasta mitään sarjamurhaajan oireyhtymää – homofobian ja kiintymyshäiriön merkkejä kylläkin.

Heinrich Himmlerille ensimmäinen maailmansota oli nuoruusvuosien tärkein mutta sittenkin vain välillinen koke-

mus. Hän vietti lähes koko viimeisen sotavuoden upseerikoulutuksessa muttei ehtinyt saada päivääkään rintamakemusta. Sodan päätyminen ei sammuttanut nuorukaisen haaveita upseerin urasta. Hän joutui kohtaamaan Weimarin tasavallan arjen vasta sitten, kun laukkaava inflaatio pakotti hänet siirtymään ankaraan työelämään jo ennen tohtorintutkintoa. Nuorukainen ei kyennyt mukautumaan todellisuuteen vaan halusi muuttaa sen vastaamaan kansalliskiihkoisista pamfleteista omaksuttuihin ihanteisiin. Elokuussa 1914 alkanut sota päättyi Heinrich Himmlerin osalta vasta 23. toukokuuta 1945, kun hän puraisi rikki myrkkypölyn brittien sotavankileirissä Lüneburgissa.

Historiasta väitellyt saksalainen toimittaja Günther Deschner julkaisi kolme vuosikymmentä sitten elämäkerran Heinrich Himmlerin tunnetuimpiin alaisiin kuuluneesta Reinhard Heydrichista. Teoksen tärkeänä lähteenä oli haastattelu, jonka Heydrichin leski myönsi kirjoittajalle vuonna 1973. Itä-Saksan ja Neuvostoliiton romahdusten jälkeen avautuneista arkistoista Deschner löysi mielestään niin huomionarvoista uutta aineistoa, että hän laati kirjastaan täydennetyt, syksyllä 2008 ilmestyneet laitokset.

Reinhard Heydrichia nimeltiin koulupoikana juutalaisiksi. Deschner osoittaa perättömäksi edelleenkin toistellun väitteen päähenkilönsä juutalaisesta perimästä mutta arvioi kiusaamisen herättäneen Heydrichissa antisemitististä katkeruutta. Toisaalta kirjoitta-

ja kuitenkin katsoo, että Euroopan juutalaisten murhaamista koskeneen suunnitelman vahvistamiseksi pidetyn Wannseen konferenssin puheenjohtajan oli itse asiassa sionisti. Heydrich olisi näet kernaimmin eristänyt kaikki maailman juutalaiset heitä varten perustetun valtion alueelle. Maailmansodan oloissa juutalaiset jouduttiin sittenkin tappamaan, koska heitä ei voitu kuljettaa Palestiinaan eikä Madagaskariin. Syy lankesi siis viime kädessä liittoutuneille, joiden vuoksi juutalaiskysymystä ei voitu ratkaista lievemmin keinoin. Sitä paitsi liittoutuneet usuttivat tšekkejä sabotoimaan maassaan toimivia Saksan sotatarviketehtaita ja pakottivat siten saksalaismiehittäjät ankaariin vastatoimiin. Niitä Reinhard Heydrich joutui järjestämään, kun hänet nimitettiin syyskuussa 1941 hoitamaan Böömin ja Määrin käskynhaltijan (Reichsprotektor) tehtävää.

Kepin lisäksi Heydrich ymmärsi tarjota myös porkkanaa, minkä ansiosta hän onnistui nopeasti lannistamaan tšekkien innon vastarintaan. Deschner päättelee juuri tämän menestyksen koituneen Heydrichin kohtaloksi. Lontoossa toimiva Edvard Benešin pakolaishallitus ja brittien sodanjohto päättivät salamurhata Böömin ja Määrin käskynhaltijan, jotta tšekit kokisivat miehittäjän varman ja julman kosto eivätkä enää voisi tyytyä rauhassa rakentamaan aseita saksalaisille. Suunnitelma toteutui täydelleen ja Heydrich hävisi postuumisti viimeisen taistelunsa: hänen verensä kostamiseksi tehty Lidicen joukkomurha

lietsoi tšekit uudelleen vastarintaan. Heydrichin surmanneiden sissien tiedetään saaneen koulutuksensa ja käskynsä briteiltä, jotka pitivät asiaa koskevat asiakirjansa yhä salassa. Arkistojen avautumista odotettaessa Deschnerin selitystä ei voida torjua ainakaan vakuuttelemalla, että länsiliittoutuneet eivät koskaan langettaisi kyynisyteen.

Deschner ei yritä kiistää kolmannen valtakunnan hirmutekoja eikä edes vähätellä niitä. On kuitenkin vaikea torjua epäilyä, että kirjoittaja haluaa saada lukijansa mieltämään natsihallinnon brutaalit toimet suursodan oloissa ymmärrettäviksi. Ainakin hän haluaa korostaa Reinhard Heydrichin myönteisiä piirteitä. Natsijohtajalla oli ilmiselvästi monipuoliset lahjat: hän menestyi erinomaisesti koulussa, soitti taitavasti viulua, kohosi säilämiekkailussa ja nykyaikaisessa viisiottelussa kansainväliselle kilpatasolle, kirjoitti itse puheensa ja toimi tärkeiden hallintotehtäviensä ohessa Luftwaffen taistelulentäjänä.

Deschner muistuttaa yhä uudelleen, ettei Heydrich pohjimiltaan ollut mikään hirviö vaan vaikeissakin oloissa tehtävistään suoriutunut älykäs ja tarmokas mies. Kunniaa ja valtaa Heydrich toki himoitsi liikaa, ja juuri tämä ominaisuus sai hänet ryhtymään holokaustin ylimpiin johtotehtäviin. Eikö kuitenkin ole vähintäänkin yhtä tuomittavaa osallistua joukkotuhontaan oman uran edistämiseksi kuin vihan sokeisena? Eikö vastoin parempaa tietoaan murhaava syyllisty vielä suurempaan rikokseen kuin tappaja, joka on

liian tyhmä ymmärtääkseen tekojensa pahuuden? Eikö älykkään ihmisen olisi pitänyt oivaltaa, ettäärkevin tapa ratkaista niin sanottu juutalaiskysymys oli torjua perättömät rotuopit sekä tunnustaa ja turvata juutalaisten ihmisoikeudet?

Tuskin kukaan on eri mieltä siitä, että Amon Leopold Göth oli paha mies. Krakovan alueella sijainnutta Plaszowin (Płaszów) työleiriä kommentanut Göth oli Himmlerin ja Heydrichin rinnalla vain vähäpätöinen hahmo. Göthistä tuli silti shoahin toimeenpanijoista tunnetuimpia, kun arvostettu brittinäyttelijä Ralph Fiennes tulkitsi häntä ikimuistoisesti elokuvassa *Schindlerin lista*. Wieniläinen historioitsija ja kustannusvirkailija Johannes Sachslehner kertoo ryhtyneensä kirjoittamaan Göthin elämäkertaa pohtiakseen, miten sivistyskodin vesasta tulee sadistinen joukkomurhaaja.

Himmlerin ja Heydrichin tavoin myös Göth kasvoi katolista uskontoa hartaasti harjoittavassa kodissa. Wieniläisen pienkustantamon omistajan poika ei jaksanut keskittyä opintoihin vaan ryhtyi isänsä liikekumppaniksi. Göth osallistui Itävallan natsien toimintaan jo ennen Anschlussia ja liittyi keväällä 1940 SS:ään. Kolme vuotta myöhemmin hänet nimitettiin komentajaksi Plaszowin leiriin. Sinne oli suljettu juutalaisia, jotka oli jätetty Krakovan gettoa tuhattaessa henkiin orjatyövoimaksi. Sachslehnerin kertomuksesta ei käy ilmi, millaisin perustein Göth valittiin tehtävään, johon hän osoittautui lopulta natsienkin kannalta täysin sopi-

mattomaksi.

Heti Plaszowiin saavuttuaan Göth ryhtyi silmittömästi surmaamaan leirin asukkaita. Kommentaja ei tyytynyt jakamaan tappokäskeyjä vaan ampui itsekin hengiltä useita kymmeniä täysin puolustuskyvyttömiä vankejaan. Usein Göth murhasi kimpaannuttuaan jostakin mitättömästä syystä mutta toisinaan kylmän viileästi, vain nauttiakseen valtansa rajattomuudesta. Hän rupesi myös rosvoamaan kaikkea ulottuvilleen tullutta omaisuutta sekä rypiskelemään ja irstaillemaan. Plaszowin vankien työvoimasta ei Göthin komennossa ollut juuri hyötyä Saksan sotaponistelulle. Varasteleva komentantti joutui lopulta SS-tuomioistuimen eteen mutta säilytti vielä henkiriepunsa. Ennen pidätystään Göth kuitenkin oli tietämättään antanut selviytymisen mahdollisuuden niille vangeilleen, jotka hän ahneuksissaan myi tehtailija Oskar Schindlerille.

Sachslehner täyttää satoja sivuja karmaisevilla kuvauksilla päähenkilönsä petomaisuudesta mutta ei lopulta kerro lukijoilleen, mistä Göthin pöyristyttävä pahuus johtui. Sachslehnerillä on kuitenkin vankka vakaumus siitä, että pitää yhä lisätä tietoa natsien rikoksista, vaikka niihin osallistuneiden motiiveista ei saataisikaan selkoa. Hänen mielestään demokratia menetetään, jos sitä ei jatkuvasti puolusteta muun muassa muistutamalla epädemokraattisten järjestelmien turmiollisuudesta.

SA:n johtotehtävistä ulkoministeriön virkamieheksi siirtynyt Hanns Ludin puolestaan

oli puhdasverinen kirjoitus-pöytätapppaja. Saksan Bratislavan-lähettiläs Ludin ei osallistunut joukkomurhien suunnitteluun eikä suoranaisesti toteuttamiseenkaan. Hän kuitenkin huolehti siitä, että Slovakia kokosi juutalaiset asukkaansa saksalaisten käsiin ”uudelleen-asutusta” varten. Hänen syyllisyytensä aste riippuu tietenkin siitä, tiesikö hän uudelleen-asuttamisen tarkoittavan tuhoamista. Sodan jälkeen Ludin ilmoitautui itse amerikkalaisille miehittäjille, jotka luovuttivat hänet Tšekkoslovakian viranomaisille oikeudenkäyntiä varten. Tunnollinen virkamies ja kelpo perheenisä Ludin sai saman kohtalon kuin Puolaan luovutettu sarjamurhaaja, ruumiinryöstäjä ja avionrikkoja Göth: kumpikin kuoli hirsipuussa rikostensa näyttämöllä.

Ludinin teloitus oli hänen leskensä ja kuuden lapsensa näkökulmasta suuri vääryys. Perheessä tiedettiin ja myönnettiin natsien todella syyllistyneen moniin rikoksiin ihmisyttä vastaan mutta kieltäytyttiin uskomasta rakastetun ja rakastettavan perheenpään osallistuneen niihin. Siksi uskoteltiin, että Ludin ei ollut perillä slovakianjuutalaisia odottavasta kohtalosta. Ludinin vanhimman tyttären tytär Alexandra Senfft on kuitenkin varma siitä, että hänen isoisänsä täysin tiesi lähettävänsä kymmeniätuhansia ihmisiä kuolemaan.

Toimittaja Senfft näkee sukunsa myöhempien vaiheiden osoittavan vakuuttavasti, miksi saksalaiset eivät saa jättää natsimenneisyytensä ruotimista puolitiehen. Senfft keskittyy sukunsa sopeutumiskamppai-

lua käsittelevässä kirjassaan ennen muuta äitiinsä, jonka parantumattoman päihderiippuvuuden kirjoittaja selittää saaneen alkunsa juuri väärin hoidetusta isän menettämisen traumasta. Senfft toivoo äitinsä tarinan todistavan nykysaksalaisille, että heidän on antauduttava ehdoitta natsikaudelta periytyvän syyllisyyden edessä. On turhaa katkeroitua siitä, että Saksan rinnalla sotineet kansat – esimerkiksi slovakit – eivät ole myöntäneet omaa osuuttaan shoahiin. Saksalainen ei koskaan pääse taakastaan eroon, vaikka hän tuomitsisi juutalaisten, mustalaisten, homojen ja vammaisten murhaamisen kuinka monta kertaa tahansa. Syyllisyyden kantaminen tulee kuitenkin olennaisesti helpommaksi, kun sen sisäistää. Joka tuntee ja tunnustaa oman sukunsa osallisuuden hirmutöihin, saavuttaa voimaa antavan ymmärryksen siitä, että jokaisessa ihmisyksilössä asuu potentiaalinen kansanmurhaaja.

Tällaisista neuvoista ei tietenkään ole mitään hyötyä sellaisille kansakunnille, jotka tietävät aina kulkeneensa puhtain lipuin torjuntavoitosta toiseen.

Timo Soukola